

بررسی مصادیق تحقق جرم جعل اسناد در فضای مجازی از دیدگاه قوانین جرایم رایانه ای ایران

تینا ترابی^۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۷/۰۱ تاریخ چاپ: ۱۴۰۳/۰۹/۲۳

چکیده

جایگاه ارزشمند سند بعنوان یکی از مهمترین و اساسی ترین ادله اثبات دعوا و بلکه ابزاری برای تنظیم روابط حقوقی و اقتصادی و اجتماعی مردم است. در دادسرا و دادگاه، دفاع و دعوی، رسیدگی و تصمیم قضایی، «دلیل»، نقشی محوری ایفا می کند. در این میان، سند و استناد به آن، از ادله ای است که همواره، استفاده از آن، رو به فزونی بوده است. پیامد این موضوع، در تعرض به سند و شیوه های رسیدگی به آن، بروز و ظهور می کند. جعل اسناد و استفاده از سند مجعول، عامل مهم سلب آسایش عمومی، کاهش سطح اعتماد افراد و سازمان ها، از بین رفتن امنیت و سلامت جامعه و نیز زمینه ساز بسیاری از ضررهای مادی و معنوی است که به اشخاص حقیقی و حقوقی و سازمان ها وارد می گردد. یکی از انواع جعلی که امروزه رواج پیدا کرده است، جعل اسناد در فضای مجازی است که در این پژوهش از بعد قانونی به آن پرداخته شد.

واژگان کلیدی

جعل اسناد، جرائم رایانه ای، فضای مجازی.

۱. کارشناسی حقوق، دانشگاه آزاد اسلامی واحد ساوه، ساوه، ایران.

مقدمه

ادعای جعلیت سند رسمی یکی از مواردی است که موجبات طرح دعوی ابطال سند رسمی را فراهم می آورد. ادعای جعلیت سند رسمی از جمله دعاوی تخصصی و تابع تشریفات خاص است. در تعریف جعل سند گفته شده: جعل سند یا سند سازی عبارت است از ساختن نوشته به خلاف واقع و با سوء نیت. به نحوی که قابل اضرار به غیر باشد. خواه تقلبات مادی از قبیل تغییر و تبدیل و یا تقلید از کلمات و ارقام و امضاء به انحای مختلف. به طوری که موجب نمایش خلاف واقع شود؛ و خواه به تقلب معنوی و تزویر از قبیل تغییر ماهیت در موضوع نوشته در حین تنظیم؛ و یا تصدیق به الزام و اقرار و ابراء اشخاص ذی مدخل بر خلاف واقع و به نحو اغفال؛ و یا مسکوت گذاردن بعضی اظهارات و اعترافات و شرایط موثری که مورد قبول و توافق اشخاص ذی مدخل می باشد در حین تنظیم سند؛ و یا به هر نحو دیگر، امر غیر واقعی را واقعی وانمود کردن. وقتی شخصی ادعای جعلیت سند رسمی را مطرح می کند ارائه اسناد و مدارک برای اثبات ادعا ضروری است؛ بنابراین به صرف ادعا نمی توان طرح دعوا نمود. به موجب ماده ۹۶ قانون آیین دادرسی مدنی، هر یک از اصحاب دعوا باید اصول اسناد مورد نظر خود را به همراه رونوشت آن در دادگاه حاضر نمایند. تصویر و رونوشت زمانی قابل طرح و پذیرش خواهد بود که مطابقت با اصل آن در دفاتر اسناد رسمی تصدیق شده باشد. اگر دادگاه درخواست اصل سند را نماید باید اصل سند به دادگاه ارائه شود. خواهان می تواند ابتدا به ساکن طرح دعوی ابطال سند رسمی به دلیل جعلیت آن را درخواست نماید. ادعای جعل همچنین می تواند حین رسیدگی به دعوا نیز مطرح شود. در ادامه به تشریح جعل اسناد در فضای مجازی خواهیم پرداخت.

تعریف سند

"ماده ۱۲۸۴ قانون مدنی: سند عبارت است از هر نوشته که در مقام اثبات دعوا یا دفاع قابل استناد باشد"

باتوجه به تعریفی که قانون مدنی از سند به دست می دهد، سند نوشته ای است که این قابلیت را دارد که برای اثبات هرگونه دعوا احتمالی و یا دفاع از آن به کار گرفته شود. از آنجا که سند قبل از وقوع هرگونه دعوا و مرافعه احتمالی بین دو طرف آن تنظیم می شود بنا بر این آنان با دقت و حسن نیت و صداقت بیشتری سند را تنظیم می نمایند و مبین قصد و اراده واقعی امضا کنندگان آن در هنگام تنظیم سند است. (سلیمان پور، ۱۳۷۱: ۷).

سند در طول زمان ثابت و بدون تغییر مانده و گذشت زمان هیچگونه اثری در آن ندارد چنانچه در شهادت ممکن است شاهد در خصوص مورد شهادت دچار نسیان و فراموشی شود و یا در زمانی که نیاز به استماع شهادت او است به هر علتی از قبیل فوت و یا بیماری و یا جنون و یا سفر و غیره به شاهد دسترسی نباشد. از سوی دیگر در اسناد که صدور آن از طرف شخصی که سند به او نسبت داده شده است محرز است نیاز به ارزیابی در دادگاه ندارد بنابراین این سند رایج ترین وسیله اثبات حق است و صاحب حق را از ارائه هرگونه دلیل دیگری جهت اثبات حقانیت خود بی نیاز می سازد. (جعفری لنگرودی، ۱۳۸۸: ۸۲۳).

انواع سند

بنا بر تعریفی که ماده مدنی در ماده ۱۲۸۶ از انواع سند به دست می دهد. اسناد به دو نوع رسمی و عادی تقسیم گردیده اند.

۱- سند رسمی

ماده ۱۲۸۷ قانون مدنی سند رسمی را در سه گروه مشخص کرده است:

۱- اسنادی که در اداره ثبت اسناد و املاک تنظیم شده است مانند سند مالکیت، صورت مجلس تفکیکی، صورت مجلس تحدید حدود و سایر نوشته هایی که در حدود وظایف مامورین ثبت تنظیم می شود.

۲- اسنادی که در دفاتر اسناد رسمی ثبت می شوند مانند اسناد انتقال قطعی، وکالت، صلح، اجاره، مشارکت، تعهد، اقرار، رضایت، وصیت، وقف، وثیقه، سند ازدواج، طلاق و غیره.

۳- اسنادی که که نزد سایر مامورین رسمی دولت در حدود صلاحیت آنان تنظیم شده است مانند شناسنامه، گذر نامه و گواهینامه رانندگی. (حمیدزاده اربابی، ۱۳۹۳: ۱۲۷-۱۰۹).

۲- سند عادی

بنا بر ماده ۱۲۸۹ قانون مدنی کلیه اسنادی که در اداره ثبت اسناد تنظیم نشده و یا در دفاتر اسناد رسمی به ثبت نرسیده است و یا اینکه در نزد سایر مامورین رسمی دولت در حدود صلاحیت آنان تنظیم نشده اند اسناد عادی محسوب می شوند. همچنین اسنادی که به وسیله مامورین رسمی تنظیم اسناد تهیه می شوند ولی مأمور صلاحیت تنظیم آن را نداشته و یا رعایت مقررات قانونی در تنظیم آن نشده است و سند دارای مهر یا امضای طرف است سند عادی محسوب می شود. نوشته ای که دارای مهر و امضای طرف نباشد سند محسوب نمی شود. (صادقیان، ۱۳۸۸: ۱).

اهمیت جعل اسناد

از آنجا که جعل اسناد از جرائم مطرح در جامعه می باشد و پرونده فراوانی های در مخازن اسناد ملی کشور در این زمینه وجود دارد که طی آنها یکی از طرفین دعوا، مدعی جعل گردیده است. (صادقیان، ۱۳۸۸: ۱۱۷-۱۳۰). در قوانین بیشتر کشورها از جمله ایران، جرم جعل تعریف و صرفاً نشده به ذکر مصادیق، روش های ارتکاب و مجازات مرتکب آن، بسنده شده است. برخی حقوقدانان در تعریف جعل گفته اند: جعل عبارت از قلب متقلبانء حقیقت در سند، نوشته یا چیز دیگر است، به قصد اضرار به غیر، به روش های پیش بینی شده در قانون (کوشا، ۱۳۷۸: ۵-۶).

همانگونه که ملاحظه می شود، عنصر اصلی تعاریف ارائه شده، «قلب متقلبانء حقیقت است»؛ یعنی هر حقیقتی، جعل قلب محسوب نمی شود؛ بلکه قلب به قصد تقلب مشمول این عنوان است روزانه مرتکب لغزش تاپیی های زیادی شود و منشی یا قاضی، ناچار به تصحیح یا تغییر این لغزش ها باشد؛ اما با به این توجه که قلب صورت گرفته متقلبانء نمی باشد، آن عمل جرم محسوب نمی شود. (صادقیان ۱۳۸۸: ۱۱۷-۱۳۰).

در جعل سند، باید توجه داشت که قلب حقیقت وقتی جعل می شود که مربوط به حکم سند یا مربوط به اموری باشد که سند یا نوشته، برای اثبات یا نفی آن تنظیم شده است. با توجه به تعاریف ارائه شده، می توان گفت منظور از جعل سند، عبارت از «تغییر یا تحریف حقیقت متقالبانه در نوشته یا سند یا هر چیز دیگر، به قصد زیان رساندن به دیگری است.» در اصطلاح حقوق، جعل را تزویر و وضع و جاعل را، مزور و وضاع گویند و جعل، عبارت است از ساختن امری از روی قصد و برخلاف واقع؛ مانند جعل اسناد و ساختن سکه قلب و جعل نسب دروغین. پس جعل سند، شعبه ای است از جعل و جعل خود، نوعی از غش است. (جعفری لنگرودی، ۱۳۸۸). جرم جعل جزو آن دسته از جرایمی است که وسیله به خصوصی شرط در تحقق آن نبوده و حتی موجب تشدید مجازات نیز نمی گردد. صور فعل مذکور در قانون (تراشیدن، خراشیدن، اثبات و...) با هر وسیله ای که بر روی موضوع جرم (نوشته و...) حادث گردد و تأثیری در تحقق جرم و یا تشدید مجازات آن ندارد.

جعلیت سند در حقوق ایران

منظور از ادعای جعلیت سند آن است که پیش از طرح سند مجعول در مرجع قضایی، نسبت به آن ادعای جعلیت شود. این ادعا وقتی مطرح می شود که مدعی جعلیت به موقع از جعلیت سند آگاه شود و خواسته باشد از سوء استفاده های احتمالی جاعل پیشگیری کند. هم چنین ممکن است جاعل در مراجعی غیر از مراجع قضایی از سند مجعول استفاده کند یا قصد استفاده از آن را داشته باشد. ادعای ابتدایی جعلیت، در بیشتر موارد به صورت دعوای کیفری مطرح می شود. وجه ترجیح طرح موضوع جعل در این قالب، آن است که مدعی می تواند از ضمانت اجرای کیفری استفاده کند. سرعت رسیدگی کیفری در مقایسه با رسیدگی های مدنی از دیگر وجوه اولویت طرح شکایت است، در این نوع شکایت هم، مدعی جعلیت باید ادله ی کافی برای جعلیت سند ارائه کند، اما اخذ تأمین کیفری از مشتکی عنه موجب می شود شاکی در موقعیت مناسبی قرار گیرد و بتواند با اطمینان بیشتری فرایند رسیدگی را پیگیری کند. مزیت دیگر، اعتبار حکم کیفری نسبت به احکام مدنی است. در این خصوص ماده ی ۲۲۷ قانون آیین دادرسی دادگاه های عمومی و انقلاب در امور مدنی مقرر داشته است: «در صورتی که دعوای حقوقی در جریان رسیدگی باشد، رأی قطعی کیفری نسبت به اصالت یا جعلیت سند، برای دادگاه متبع خواهد بود». در ادامه این ماده، فرض دیگری برای اعتبار حکم کیفری دائر بر جعلیت سند پیش بینی شده است «اگر اصالت یا جعلیت سند به موجب رأی قطعی کیفری ثابت شده و سند یاد شده مستند دادگاه (در) امر حقوقی باشد، رأی کیفری برابر مقررات مربوط به اعاده دادرسی قابل استفاده می باشد.» (صادقیان، ۱۳۹۲: ۱۴).

در خصوص جعلیت سند می توان به اعاده دادرسی برای امور جعل و کلاهبرداری اشاره کرد. فصل سوم از قانون آیین دادرسی دادگاه های عمومی و انقلاب در امور مدنی به اعاده ی دادرسی اختصاص دارد. اعاده ی دادرسی نسبت به حکمی می شود که تمام طرق عادی دادرسی را طی کرده و به مرحله ی قطعیت رسیده باشد. جهات اعاده ی دادرسی در ماده ی ۴۲۶ قانون مذکور در هفت بند احصاء شده است. بند ششم این ماده در مقام بیان یکی از آسیاب اعاده ی

دادرسی مقرر می‌دارد: «حکم دادگاه مستند به اسنادی بوده که پس از صدور حکم جعلی بودن آنها ثابت شده باشد». در این خصوص باید توجه داشت که احکام دادگاه‌ها ممکن است بر پایه اسناد مختلفی صادر شود. هر یک از اوراق یک پرونده ی قضایی حاوی اطلاعاتی است که می‌تواند مستند حکم دادگاه قرار گیرد: به عنوان مثال نظر کارشناسی، گزارش ضابط دادگستری استشهاده ی محلی، صورت جلسه ی معاینه ی محل، صورت جلسه ی مقامات دولتی، گزارشات رسمی، اسناد ابرازی توسط طرفین و امثال آن، هر یک می‌تواند مستند حکم دادگاه قرار گیرد و تا مرحله ی قطعی شدن حکم نیز مؤثر باشد. حال اگر نسبت به هر یک از این اسناد، در پرونده ای مستقل بتوان اثبات جعلیت کرد، یکی از اسباب اعاده ی دادرسی فراهم شده است و بر طبق بند ششم ماده ی مرقوم می‌توان تقاضای اعاده ی دادرسی نمود. در این خصوص نیز مواردی به شرح آتی قابل توجه است. در صورتی که مدعی جعلیت موفق به قطعی در امر حقوقی شود، می‌تواند از مرجع صادرکننده ی حکم قطعی اعاده ی دادرسی را تقاضا نماید. این موضوع ذیل ماده ی ۲۲۷ قانون آیین دادرسی دادگاه های عمومی و انقلاب در امور مدنی آمده است: اگر اصالت یا جعلیت سند به موجب رأی قطعی کیفری ثابت شده و سند یاد شده مستند رأی دادگاه در امر حقوقی باشد، رأی کیفری برابر مقررات مربوط به اعاده دادرسی قابل استفاده می‌باشد. (همان: ۱۵). در این خصوص باید توجه داشت که صدور قرار مجرمیت یا کیفرخواست در مرحله ی دادرسی نمی‌تواند موجب تجویز اعاده ی دادرسی باشد؛ حتی صدور حکم دادگاه کیفری مادام که قطعیت نیافته باشد، از موجبات تجویز اعاده ی دادرسی نیست.

ماهیت جرم جعل

جعل اسناد و مدارک، از جرایم اصلی سلب اعتماد عمومی و اختلال در نظام اقتصادی کشور و یکی از عوامل مهم ناکارآمدی های اجتماعی در جامعه به شمار می‌رود. با توجه به توسعه شبکه ارتباطات و مبادلات داخلی و بین المللی و ضرورت سرعت و سهولت در انجام قراردادها و معاملات و حفظ اعتبار اسناد و نقش حیاتی آنها در کلیه شئون زندگی انسان ها، شایسته است مسئولان ذیربط با تدوین ضوابط و مقررات خاصی، اطمینان و امنیت خاطر اشخاص، شرکتهای و سازمانها را فراهم سازند. (صادقیان، ۱۳۸۸: ۱۱۷-۱۳۰). غالب قوانین جزایی بدون اینکه جامعی تعریف از جعل ارائه دهند و ارکان جرم جعل را دقیقاً تعیین کنند صرفاً به ذکر و احصای شیوه ها و راه های مختلف ارتکاب جعل بسنده کرده اند. باوجوداین هر یک از استادان جزا حقوق تعریفی در این مورد ارائه کرده اند.

دکتر ابراهیم پاد جرم جعل را چنین تعریف کرده است: «جعل و تزویر عبارت است از: قلب متقلبانه ی حقیقت به ضرر دیگری در یک سند یا نوشته یا چیز دیگر به یکی از طرق مذکور در قانون» ساختن هر چیز مثل سند به یکی از طرق پیش بینی شده در قانون حقیقت برخلاف و بر ضرر دیگری.

به نظر ما بهترین تعریفی را که در حقوق ایران با توجه به موارد مربوط در این مورد می‌توان ارائه داد چنین است: «جعل عبارت است از ساختن یا آگاهانه دادن تغییری نوشته یا سایر چیزهای ذکر شده در قانون به قصد جازدن آنها به عنوان اصل برای استفاده خود یا دیگری و به ضرر غیر» در اینجا باید گفت اسناد الکترونیکی و داده های رایانه ای از شمول این

تعریف و در نتیجه به دلیل اصل «تفسیر مضیق» در امور کیفری، از شمول قانون و مجازات اسلامی خارج بوده و نمی توان با استناد به این قانون جاعل رایانه ای را محکوم کرد (نامی، ۱۳۸۴: ۵۲-۵۳).

صور مختلف جعل سند

بطور کلی روش های مختلفی که برای جعل بکار می رود به یکی از دو شکل مادی و معنوی تظاهر می یابد. جعل مادی زمانی است که تحریک و تقلب در نوشته بصورت مادی بوده و دارای آثار مجسم و عینی باشد مثل خراشیدن، تراشیدن، الحاق و غیره.

بنابراین موقعی واقع می شود که سند موجود باشد و در آن نوشته و سند عباراتی اضافه و یا الحاق یا محو یا اثبات شود و یا سند دیگری نوشته شده باشد.

جعل معنوی زمانی است که دارای هیچ گونه علامت مادی و ظاهری نبوده بلکه بطور کلی مضمون سندی دستخوش تغییر و تقلب قرار گرفته باشد. به نحوی که این نوع جعل را می توان به اشتباه ساده ای تشبیه کرد.

مبارزه با جرم جعل

برای مقابله با جرم که از اهداف جوامع بشری است دو نوع مبارزه وجود دارد:

الف) مبارزه کیفری با جرم

این نوع مبارزه به دو بخش تقسیم می شوند:

۱- مبارزه کیفری عام

۲- مبارزه کیفری خاص

۱- مبارزه کیفری عام: قانونگذار با وضع قوانین جزایی، شکلی و ماهوی افراد جامعه را از انجام و عدم انجام اقدامات و رفتارهایی که مد نظر می باشد باز می دارد و برای متخلفین از آن قوانین، مجازات هایی را در نظر می گیرد که بر اساس قوانین جزایی می توان مرتکبین را تعقیب نمود. در این مرحله از مبارزه کیفری عام، قانونگذار از طریق تهدید به کیفر عامه مردم را از سرپیچی و تخطی از قانون باز می دارد و به این ترتیب از وقوع جرم جلوگیری می کند و افرادی که خلاف قانون عمل می کنند، مجازات می شوند

۲- مبارزه کیفری خاص: در این نوع مبارزه، سعی می گردد با اصلاح و بازپروری محکومین از روی آوردن مجدد آنها به ارتکاب جرم جلوگیری شود. این مرحله را پیشگیری ثانویه از جرم نیز می گویند. کما اینکه ماده ۳ آئین نامه اجرایی سازمان زندان ها در تعریف زندان این گونه بیان داشته است: " زندان محلی است که در آن محکومین قطعی با معرفی مقامات ذیصلاح و قانونی برای مدت معین یا بطور دائم به منظور اصلاح، تربیت و تحمل کیفر نگهداری می شوند "

ب) مبارزه غیر کیفری با جرم

به آن دسته اقداماتی اطلاق می‌گردد که در آن سعی می‌شود با اتخاذ تدابیری به غیر از سرکوبی و مجازات از روی آوردن افراد جامعه به ارتکاب جرم جلوگیری شود مبارزه غیر کیفری خود به دو بخش قابل تقسیم است:

۱- مبارزه غیر کیفری اجتماعی

۲- مبارزه غیر کیفری وضعی

۱- مبارزه غیر کیفری اجتماعی با جرم: این مبارزه سعی دارد از طریق نهادهای اجتماعی و اقتصادی و سیاسی و فرهنگی این وظیفه مهم را به انجام برساند. مثلاً نهادهای خانواده، مدرسه، محیط کار و غیره که نقش مهمی در تربیت افراد دارند، می‌توانند با ایفای درست و صحیح این نقش، از روی آوردن افراد به جرم بکاهد هرچه قدر میزان توفیق جامعه ای در این بخش از مبارزه بیشتر باشد نیاز به بهره‌گیری از شیوه‌های کیفری مبارزه با جرم کمتر خواهد شد.

۲- مبارزه غیر کیفری وضعی با جرم: این روش مبارزه را می‌توان به بخش‌های دیگری تقسیم نمود. در این روش سعی می‌شود با بکارگیری تمهیدات فنی و با مساعدت بزه‌دیدگان بالقوه و بهره‌گیری از تجربیات پلیس با جرم مبارزه شود چهار گروه در این مبارزه مورد توجه است:

گروه اول: دشوار ساختن ارتکاب جرم

روش‌های این گروه میزان و وسعت تلاشها و اقدامات لازم برای ارتکاب جرم از جانب مجرم را تحت تاثیر قرار می‌دهند. این روش‌ها عبارتند از:

۱- حمایت و حفاظت از آماج‌های جرم^۱، که با استفاده از موانع فیزیکی و غیر فیزیکی سبب محدود شدن فعالیت‌های مجرمین بالقوه می‌شود (نجفی ابرند آبادی، ۱۳۷۷: ۳۲۳). ریمون گسن از صاحب‌نظران جرم‌شناسی " آماج جرم " را چنین تعریف می‌کند: " واژه آماج " یا خود موضوع جرم را مشخص میکند یا وسیله یا یکی از وسایلی که اجازه دستیابی به این موضوع را می‌دهد. بدین ترتیب جسم انسان (آماج = موضوع) حملات علیه شخص است و اسکناس‌های بانک (آماج = موضوع) سرقت می‌باشد (ریموند، ۱۳۷۷: ۱۴).

۲- کنترل دسترسی: دستیابی مجرمین بالقوه به محیط‌های فیزیکی یا مجازی را دشوارتر می‌سازد.

۳- منحرف کردن مجرمین: این روش از مواجه شدن مجرمین بالقوه، با موقعیت یا فرصت ارتکاب جرم پیشگیری می‌نماید.

۴- حذف آلات و ادوات جرم: سبب محدود شدن، تسهیل‌کننده‌های وقوع جرم که در صورت وجود آنها مجرمین بالقوه تشویق به ارتکاب جرم می‌شوند، می‌گردد (صادقی، ۱۳۸۲: ۲۵).

گروه دوم: افزایش خطر ارتکاب جرم

¹ Target hardening

فنون و روش های بکار رفته در این گروه در جهت مبارزه وضعی با جرم، سعی در افزایش خطرات ارتکاب جرم برای مجرمین بالقوه دارند و عبارتند از:

- ۱- بازرسی ورودی ها و خروجی ها: کنترل ورودی و خروجی محل های خاص از لحاظ ورود و خروج اشیاء به داخل آن محل از موارد پیشگیری از وقوع برخی جرائم می باشد.
- ۲- مراقبت رسمی: در این روش پلیس اصلی ترین نقش را به عهده دارد. پلیس با حضور آشکار در جامعه سعی می نماید وضعیت هایی که در آن جریان مشابه رخ داده است را از میان ببرد.
- ۳- مراقبت غیر رسمی: این مراقبت معمولاً توسط کارمندان شرکت ها و ادارات و سازمانهای دولتی و خصوصی صورت می گیرد.

۴- مراقبت طبیعی: مجموعه ای از روشهایی است که سبب افزایش تواناییهای انسان ها یا ماشین ها برای مراقبت از یک منطقه خاص است.

گروه سوم: کاهش جاذبه آماج ها

کاهش دادن درآمد و سود نامشروع و مزایای حاصله از ارتکاب جرم برای مجرمین، سومین گروه اقدامات مبارزه وضعی با جرم است. به نحوی که ارتکاب جرم برای مجرم به صرف و صلاح نباشد. اشکال این اقدامات عبارتند از:

- ۱- حذف آماج های جرم
- ۲- علامت گذاری اموال
- ۳- تقلیل وسوسه ها
- ۴- منحرف کردن مجرمین از سود بردن

گروه چهارم: افزایش احساس شرم و گناه

یعنی از نوعی بیداری وجدان مجرمین استفاده نموده و خود کنترلی را در آنها افزایش دارد. از روشهای زیر مجموعه این گروه می توان روش های زیر را نام برد:

- ۱- وضع قواعد خاص
- ۲- تقویت سرزنش اخلاقی، یا اندرز و مشاهده
- ۳- کنترل عوامل خنثی کننده یا مباح کننده
- ۴- تسهیل هماهنگی ها (پرویزی، ۱۳۷۹: ۲۷).

بدین ترتیب ملاحظه می شود که در پیشگیری وضعی از جرم، به جای مقابله با انگیزه ارتکاب جرم سعی در بستن راه های دستیابی به موضوع جرم و افزودن زحمت و خطر ارتکاب جرم و کم فایده کردن آن برای مرتکب می شود.

جرم جعل اسناد در فضای مجازی

جعل هویت اینترنتی به این معنی است که فردی از اطلاعات شخص دیگری سو استفاده کند یا خودش را جای فرد دیگری جا بزند یا هویت اصلی یک کاربر را در فضای مجازی جعل کند. جعل هویت می تواند به صورت حضوری، تلفنی یا آنلاین باشد و در صورت عدم تشخیص به موقع می تواند پیامدهای بدی به همراه داشته باشد.

جعل ایمیل^۱

جعل ایمیل تکنیکی است که در حملات هرزنامه و فیشینگ استفاده می شود تا کاربران را فریب دهد تا فکر کنند پیام از طرف شخص یا نهادی که می شناسند یا به آن اعتماد دارند آمده است. در این نوع جعل هویت فرستنده ایمیل را جعل می کنند تا مشتری آدرس فرستنده تقلبی را نبیند و اکثر کاربران آن را به صورت واقعی مشاهده می کنند. کاربران متوجه جعلی بودن فرستنده نمی شوند مگر اینکه آدرس ایمیل و نام فرستنده را با دقت بیشتری بررسی کنند. اگر فرد فرستنده کسی باشد که با آن آشنایی دارند؛ بنابراین به راحتی روی لینک کلیک خواهند کرد. با کلیک کردن روی لینک های خراب بدافزارهای مخرب روی سیستم آن ها شروع به نصب می کند. با استفاده از بدافزارها می توانند به اطلاعات مهم فرد و اطلاعات بانکی اشخاص دسترسی پیدا کنند.

جعل وبسایت^۲

جعل وب سایت کلاهبرداری است که در آن مجرمان سایبری وب سایتی را ایجاد می کنند که شباهت زیادی به یک برند قابل اعتماد و همچنین دامنه ای دارد که شباهت بسیار زیادی با دامنه وب یک برند دارد. هدف جعل وبسایت این است که مشتریان، تأمین کنندگان، شرکا و کارمندان یک برند را به یک وبسایت تقلبی جذب کنند و آن ها را متقاعد کنند که اطلاعات حساسی مانند اعتبار ورود، شماره های تأمین اجتماعی، اطلاعات کارت اعتباری یا شماره حساب بانکی را به اشتراک بگذارند. برای مثال قصد دارید از سایتی که اطلاعات کاملی نیز درباره آن ندارید خرید کنید این سایت شما را هدایت به صفحه ای برای پرداخت هزینه می کند با تغییرات کمی اشخاص می توانند صفحه ای جعلی دقیقا مانند سایت اصلی درست کنند و با وارد کردن اطلاعات کارت و زدن رمز اقدام به هک و دسترسی به اطلاعات بانکی کنند.

جعل هویت

جعل هویت به این صورت اتفاق می افتد که فردی خودش را جای دیگری جا می زند و با اشتراک گذاری مطالب از طرف فرد اصلی دیگران را به این باور می رساند که با شخص اصلی در ارتباط هستند سپس اقدام به گرفتن اطلاعات یا پول از دیگران می کنند.

¹ Email spoofing

²Website and/or URL spoofing

مجازات جعل هویت در فضای مجازی

جعل هویت در فضای مجازی جرم محسوب می‌شود و برای مجرم معمولاً مجازات در نظر گرفته می‌شود. در صورتی که در فضای مجازی جعل عنوان کرده باشید طبق ماده ۷۴۴ قانون جرایم رایانه‌ای هر کس خود را جای عنوان و مقام دیگری جا بزند و اقدام به ساختن و انتشار تصاویر تقلبی کند و حیثیت فرد را زیر سوال ببرد مجازات او حبس از نود و یک روز تا دو سال یا پرداخت جریمه نقدی از ۵ میلیون تومان تا چهل میلیون تومان است. البته در موارد حاد فرد به هر دو مجازات محکوم می‌شود.

طبق ماده ۷۴۵ نیز اگر فردی اقدام به انتشار تصاویر خانوادگی یا خصوصی افرادی بدون رضایت فرد منتشر کند یا در دسترس سایر افراد قرار دهد و آبروی شخص را ببرد مجازات شخص مجرم به حبس از نود و یک روز تا دو سال است یا باید جریمه نقدی از ۵ میلیون تومان تا ۴۰ میلیون تومان پرداخت کند. در برخی موارد نیز برای فرد هر دو مجازات تعیین خواهد شد.

تفاوت جعل سنی و جعل الکترونیکی یا رایانه‌ای

ماده ۶ قانون جرایم رایانه‌ای در خصوص جعل رایانه‌ای بیان می‌دارد:

هر کس به طور غیرمجاز مرتکب اعمال زیر شود، جاعل محسوب می‌شود:

- تغییر یا ایجاد داده‌های قابل استناد یا ایجاد یا وارد کردن متقلبانه داده به آنها.
- تغییر داده‌ها یا علائم موجود در کارت‌های حافظه یا قابل پردازش در سامانه‌های رایانه‌ای یا مخابراتی یا تراشه‌ها یا ایجاد یا وارد کردن متقلبانه داده‌ها یا علائم به آنها.

به عبارت دیگر هر گاه جعل کردن اطلاعات و اسناد مهم دولتی و غیر دولتی در بستر فضای کامپیوتری (رایانه‌ای) و به قصد فریب دیگران انجام پذیرد، جرم جعل رایانه‌ای اتفاق افتاده است و فردی که این کار را انجام می‌دهد جاعل رایانه‌ای نام دارد.

بنابراین تفاوت جعل سنتی و جعل رایانه‌ای در بستر ارتکاب می‌باشد زیرا برخلاف جعل سنتی که ملموس و مادی می‌باشد جعل رایانه‌ای ملموس نبوده و در فضای مجازی و دیجیتال و نسبت به داده‌ها اعمال می‌شود.

تفاوت دیگر جعل رایانه‌ای و جعل سنتی در این است که جعل رایانه‌ای صرفاً در قالب فعل مثبت واقع می‌شود و به صورت ترک فعل قابل ارتکاب نمی‌باشد. این نکته را می‌توان از عبارات قانونگذار متوجه شد که از عبارت تغییر دادن که فعلی مثبت می‌باشد در قانون جرایم رایانه‌ای استفاده کرده است.

در هر دو جرم یعنی جعل رایانه‌ای و جعل سند به صورت سنتی، عنصر مادی وجود دارد که بر اساس نوعی دست‌کاری کردن و تغییر دادن اطلاعات است اما با این توضیحات تفاوت بین عنصر مادی در جعل رایانه‌ای و جعل سند، مشخص می‌شود که در نوع جعل سند به صورت محسوس و فیزیکی وجود دارد اما در نوع رایانه‌ای، این عنصر دیجیتالی است.

تفاوت دیگر این دو جرم در این است که برای انجام نوع سنتی، مهارت‌های فیزیکی و کار با ابزارآلات خاص و جوهر و قلم نیاز است اما در نوع رایانه‌ای، نیاز به تخصص در امور کامپیوتری است و جاعلان در این عرصه معمولاً افرادی تحصیل کرده و آشنا با فنون رایانه‌ای هستند.

تفاوت بعدی این دو جرم از نگاه قانون‌گذار در تعیین مجازات برای آنها مشخص می‌شود؛ برای جرم جعل رایانه ای از یک تا پنج سال حبس و جزای نقدی از دو تا ده میلیون تومان تعیین شده اما برای جعل سند به صورت سنتی، علاوه بر جبران خسارت، انواع حبس‌ها تا طولانی مدت بر اساس نوع جعل و اهمیت قانونی آن تعیین شده است. هر دو نوع جعل ممکن است بر اساس اهمیت جرم تا درجه افساد فی الارض نیز بالا رفته و حکم اعدام در پی داشته باشد.

نتیجه گیری

در این پژوهش به بررسی "مصادیق تحقق جرم جعل اسناد در فضای مجازی از دیدگاه قوانین جرایم رایانه ای ایران" پرداخته شد. جعل در لغت به معنای دگرگون کردن و ساختن می باشد. در جرم جعل سنتی مرتکب نسبت به نوشته جات، اسناد، مهر و امضای اشخاص دخل و تصرف کرده و با تقلب، آن‌ها را به قصد اضرار به دیگری تغییر می دهد. در قانون مجازات اسلامی و همچنین قانون جرایم رایانه ای جرم جعل بیان شده است.

تفاوتی که بین جرم جعل سنتی با جعل رایانه ای وجود دارد در بستر ارتکاب می باشد. جرم جعل رایانه ای در فضای دیجیتال مثل رایانه و نسبت به داده‌ها صورت می گیرد. قانون مجازات اسلامی در ماده ۵۲۳ بیان می دارد: جعل و تزویر عبارتند از:

ساختن نوشته یا سند یا ساختن مهر یا امضای اشخاص غیر رسمی یا رسمی، خراشیدن یا تراشیدن یا قلم بردن یا الحاق یا محو با اثبات یا سیاه کردن یا تقدیم یا تاخیر سند نسبت به تاریخ حقیقی یا الصاق نوشته ای به نوشته دیگر یا به کار بردن مهر دیگری بدون اجازه صاحب آن و نظایر این‌ها به قصد تقلب.

قانون‌گذار در همان ماده ۶ قانون جرائم رایانه‌ای که قبلاً بیان شد، برای مجرمان مجازات نیز تعیین کرده است که عبارت است از حبس از یک سال تا پنج سال یا جریمه نقدی از دو میلیون تا ده میلیون تومان و یا هر دوی آنها که تشخیص آن بر عهده محکمه است.

منابع و مأخذ

پرویزی، پیشگیری وضعی و نقش آن در پیشگیری از قتل، پایان نامه کارشناسی ارشد، تهران، ۱۳۷۹.
جعفری لنگرودی، دانشنامه حقوقی، جلد اول، انتشارات امیر کبیر، چاپ ششم، ۱۳۷۶ صفحه، ۸۲۳
حمیدزاده اربابی؛ دیانتی، شیوه‌های نوین پیشگیری از جعل اسناد، پژوهش‌های اطلاعاتی و جنایی، ۱۳۹۳، شماره ۳۳، ص ۱۰۹-۱۲۷.

ریموند، (۱۳۷۷). روابط میان پیشگیری وضعی و کنترل جرم، نجفی ابرندآبادی، مجله تحقیقات حقوقی، شماره ۲، ص

- سلیمان پور، (۱۳۷۱). جعل اسناد در حقوق ایران و از نظر حقوق تطبیقی، انتشارات گنج دانش. صفحه ۷.
- صادقی، (۱۳۸۲). مطالعات امنیت اجتماعی، پیش شماره دوم. ص ۲۵
- صادقیان، نگاهی به جعل اسناد در ایران و راه های مقابله با آن، مجله گنجینه اسناد، ۱۳۸۸، شماره ۷۵.
- صادقیان، ۱۳۹۲: ادعای جعل با تأکید بر اسناد ابرازی در دادگاه، مجله دادرسی، شماره ۹۹، ص ۱۴
- کوشا، ۱۳۷۸، مطالعه تطبیقی جرم جعل معنوی اسناد در حقوق جزای ایران و فرانسه کارشناسی نامه، پایان ارشد دانشگاه امام صادق، تهران، ص ۵-۶.
- نامی ۱۳۸۴: رایانه و جعل اسناد الکترونیکی، مجله اصالح و تربیت، شماره ۳۹، ۵۲-۵۳.
- نجفی ابرند آبادی، دانشنامه جرم شناسی، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، سال ۱۳۷۷، ص ۳۲۳.